

REAGOVANJE NA NASILJE I KRIMINAL U POSTMODERNOM DRUŠTVU

Doc.dr Nadežda Gudelj¹⁹³
Ministarstvo unutrašnjih poslova
Republika Srbija

Doc.dr Milanko Aladžić¹⁹⁴
Evropski univerzitet Brčko
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: *Nasilje poprima ekspanziju u svim sferama, ali sa razvojem društva poprima i svoje nove karakteristike koje ukazuju na jedan poremećen sistem vrijednosti u postmodernom društvu. U postmodernom društvu penalna politika je okrenuta ka pragmatičnim ciljevima socijalne kontrole, koja podrazumjeva upravljanje rizicima uz što manje troškove. Nasilje i kriminal su pojave koje su najčešće u simbiozi. Krivični zakon ima tačno određene smjernice i sankcije za sve one koji narušavaju zakonske norme u društvu. Ipak nekada su te zakonske reakcije na nasilje i kriminal po mišljenju javnosti blage i nemaju adekvatan uticaj kada je u pitanju resocijalizacija prestupnika i osuđenih lica, što se često odražava i na njihovu neadekvatnu reintegraciju u društvo i ponovni recidiv.*

Ključne riječi: *nasilje, kriminal, postmoderno društvo, krivični zakon, resocijalizacija.*

Uvod

Disfunkcionalnost društva reflektuje se kroz devijantne pojave kao što su nasilje i kriminal. Ekspanzija ovih pojava govori o socijalnoj, ekonomskoj i političkoj krizi društva. Paralelno sa promjenama koje se dešavaju u svijetu dolazi i do drugačijeg odnosa prema kazni i uopšte kažnjavanju počinioca krivičnih djela „U savremenom društvu, društvu rizika, postindustrijskom, postmodernom društvu, kako ga različiti autori označavaju, penalna politika je okrenuta ka pragmatičnim ciljevima socijalne kontrole. Mnogi autori komentarišu (Ancel, 1988, Marković, 2004, Novoselac, 1989, Vranj, 2009) da su promjene koje se dešavaju u načinu reagovanja na kriminalitet nedosljedne, raznorodne, kontradiktorne i bez jasne teorijske koncepcije. Primjetan je dvojak pristup, pri čemu su za prestupnike koji su označeni kao opasni po društvo predviđene stroge kazne, dok se prema lakšim prestupnicima primjenjuju alternativne sankcije ili procesi restorativne pravde. Za opravdanje ovakvih kaznenih sistema potrebna su drugačija teorijska objašnjenja, pa se javljaju mješovite teorije od kojih neke podsjećaju na neobičnu simbiozu konsekvencijalizma kome je “oduzeta” rehabilitacija i retributivizma koji je “odustao” od proporcionalnosti“ (Vasiljević-Prodanović, 2011:511).

Konsekvencijalne teorije, kao dominantna penološka doktrina druge polovine XX vijeka postepeno su ustupile mjesto retributivnim objašnjenjima kažnjavanja. Mnogi autori upućuju određene zamjerke konsekvencijalizmu, a jedna od njih se odnosila na neuspješnost programa rehabilitacije i tretiranje prestupnika kao sredstva za ostvarivanje ciljeva kažnjavanja. S tim u vezi revidirana je ideja retributivista o kažnjavanju “prema zasluži“, uz uvažavanje prestupnika kao moralnog bića i

---

¹⁹³ nadag958@yahoo.com

¹⁹⁴ aladzicmilanko@gmail.com

ravnopravnog sugrađanina. Ova ideja naišla je na odobravanje neoliberalista i šire javnosti. Kao rezultat primjene principa proporcionalnosti kažnjavanja došlo je, međutim, do velikog porasta broja zatvorenika, problema prenaseljenosti zatvora i povećanja troškova, ali i sve većeg nasilja, pobuna i broja recidivista. Uvažavanje moralnog statusa prestupnika se pretvorilo u praksu “skladištenja” opasnih kriminalaca, koji su označeni kao otpadnici od društva, u visokotehnoške građevine sa strogim režimom izvršenja kazne, uz gotovo nikakve konstruktivne sadržaje. U takvim okolnostima tretman je bio u drugom planu, a bezbjednost zatvorenika u prvom planu (Macanović, 2011).

Postavlja se pitanje da li retributivne teorije mogu samostalno da se izbore sa izazovima koje postavlja savremena penalna praksa? Prema mišljenju kritičara, odgovor je negativan. „U postmodernom društvu penalna politika je okrenuta ka pragmatičnim ciljevima socijalne kontrole, koja podrazumjeva upravljanje rizicima uz što manje troškove. Ovakve “zadatke iz matematike” mnogo bolje riješava konsekvencijalna škola. Svrha primjene alternativnih sankcija se, takođe, ne podudara sa ciljevima i vrijednostima retributivnog modela kaznenog sistema. Opravdavanje alternativnog načina reagovanja na kriminalitet je bliže konsekvencijalnom načinu razmišljanja. Promovisanje procesa restorativne pravde i pojačano interesovanje za prava i interese žrtve nadjačavaju zahtjev za zadovoljavanjem pravde. Individualizacija kazne i njeno usklađivanje sa karakteristikama prestupnika nije u suprotnosti sa konsekvencijalnim shvatanjem kažnjavanja, za razliku od retributivnih gledišta koja ovakvu praksu mogu smatrati problematičnom. Svi ovi elementi ukazuju na potrebu da retributivna pravda “potraži pomoć” konsekvencijalne etike u cilju revidiranja vrijednosti i strukturisanja kaznenog sistema koji će na najefikasniji način odgovoriti zahtjevima postmodernog društva“ (Vasiljević-Prodanović, 2011:522).

Sve to ukazuje da savremeno društvo teži humanijem i pravednijem načinu reagovanja na kriminalitet. To se najbolje ogleda u konceptu restorativne pravde. „Krivično pravo daje odgovor na pitanje o tome koji je zakon prekršen, ko ga je prekršio i koju krivičnu sankciju treba izreći izvršiocu krivičnog djela da bi se postigla svrha izricanja krivičnih sankcija. Za razliku od sistema krivičnog prava koji je okrenut retribuciji, restorativna pravda je usmjerena interesima učioniocima krivičnog djela, oštećenom licu i lokalnoj zajednici. Restorativna pravda omogućava da izvršilac krivičnog djela, oštećeni i lokalna zajednica zajedno odluče o konkretnom društvenom odgovoru za tačno određeno krivično djelo (Maljković, 2011).

Neosporna činjenica da je sve veći broj recidivista u zatvorima i da je neophodan balans između tradicionalnih i savremenih vidova kažnjavanja ako želimo da smanjimo surovost klasičnog krivičnog sistema i doprinesemo što uspješnijoj resocijalizaciji počinioca krivičnih djela, ali i povratimo povjerenje građana u efikasnost pravosudnog sistema.

Ekspaniza kriminala i resocijalizacija zatvorenika

Ekspanziju kriminala krajem XX i početkom XXI vijeka mnogi dovode u vezu sa procesima tranzicije kroz koju prolaze mnoga društva između ostalog i Bosna i Hercegovina. Vrste počinjenih kriminalnih djela su sve raznovrsnije i opasnije po društvo i njene građane, a kriminalne grupe sve organizovanije. Takođe, sve je veći broj lica koji i nakon sankcionisanja od strane države zbog počinjenih kriminalnih radnji nastavljaju i nakon izlaska iz zatvora da se bave istim „poslom“, tj. kriminalom. Uzroci takvog stanja u društvu i povećanog broja recidivista u izvršenju krivičnih djela su mnogobrojni. Ipak, postavlja se pitanje zašto i zbog čega je njihova resocijalizacija tokom boravka u zatvorima toliko neuspješna i zašto se ponovo vraćaju kriminalu, te da li se i na koji način njihova reintegracija u društvenu zajednicu može poboljšati? (Prohić, 1977). „Stalni porast kriminaliteta i recidivizma, kako u svijetu tako i kod nas, dovodi do sve većeg opterećenja zatvorskih ustanova i istovremeno pokazuje da kazna zatvorom, sankcija koja je skupa po društvo, ne samo da ne ostvaruje očekivane efekte već sa sobom nosi i brojne štetne posljedice kao što su: prizonizacija, kriminalna infekcija, zatvorske deprivacije, stigmatizacija osuđenog i dr“ (Maljković, 2011:9).

Indikativno je da zbog većeg broja zatvorenika od optimalnog kapaciteta zatvora, dolazi do „kriminalne infekcije”, što povećava šanse na povrat da takav osuđenik ponovo učini delikt. Takođe, nakon izlaska osuđeni je u svojoj sredini etiketiran kao osuđivan, kriminalac, odvojen i često odbačen od svoje porodice, prekida školovanja, gubi radno mjesto i teško pronalazi novo zaposlenje. Sve to utiče da se osuđeni nakon izlaska iz zatvora ponovo vrati starim navikama i starom društvu iz kriminalnog okruženja, ali i novim prijateljima koje je upoznao za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne (Macanović, Ljeljak, Selak, 2015).

Sve to ukazuje na jednu krizu društva koja se reflektuje i na stanje u zatvorima. „Krizu zatvora“, koja je poslednjih decenija jedna od najaktuelnijih tema kako u krivičnopravnoj tako i u penološkoj teoriji i praksi, manifestovala se na veliki broj načina, a karakteristična je i za najbogatije zemlje i najrazvijenije krivično-pravne sisteme“ (Maljković, 2011:9). Nemali broj stručnjaka (Macanović, 2011, Milutinović, 1977, Radovanović, 1992) slaže se s tezom da su zatvori "kriminalni fakulteti" i da iz zatvora osuđena lica izlaze mnogo gora nego prije dolaska na izdržavanje zatvorske kazne, te kao takvi zatvori ne služe svojoj svrsi, a kazna zatvora samo produbljuje socijalni i psihološki jaz između zatvorenika i društva.

Koliko su danas kriminalci organizovani i koliko ne žele da mjenjaju svoje stavove i navike govore i mnogobrojni primjeri osuđenih lica koji su svoje kriminalne poslove nastavili voditi i nakon dolaska na izdržavanje zatvorske kazne, uprskos činjenici da su lišeni slobode i da im je to strogo zabranjeno. Sve to govori o jednoj krizi „zatvorske kazne“. U takvim okolnostima i sa takvim kriminogenim stavovima veoma je teško sprovesti resocijalizaciju osuđenika i očekivati pozitivne ishode iste (Macanović, 2011).

Krivične sankcije i strategija savremene kriminalne politike

Stalni porast recidivizma, otežano prevaspitanje osuđenika za život na slobodi u neprirodnim uslovima neslobode, prenatrpanost zatvora, izdvajanje osuđenog iz prirodne sredine, brojne deprivacije samo su neke od kritika na račun ove, veoma zastupljene krivične sankcije. Sa druge strane, masovna primjena uslovne osude kritikovana je zbog svoje relativne blagosti i nedovoljnog stepena nadzora što ukazuje da masovna primjena kazni lišenja slobode, iako predstavlja stub sistema krivičnih sankcija i glavni oslonac krivičnog prava, u praksi često više škodi nego što ostvaruje ciljeve koji se pred nju postavljaju. Posebno zabrinjava stav zatvorenika da uslovni opust trebaju da dobiju svi nakon izdržane polovine ili većeg dijela kazne bez obzira na njihovo ponašanje tokom izdržavanja zatvorske kazne i da je to nešto što im po zakonu pripada, a ne instrument koji nam služi da pozitivne efekte resocijalizacije nagradimo upravo uslovnim otpustom.

Polazeći od navedenih problema centralna strategija savremene kriminalne politike, trebalo da ide u smjeru u kome „višestruko ograničene kapacitete krivičnog pravosuđa i kaznu lišenja slobode treba koristiti pre svega za teška krivična djela i učinioce u pogledu kojih bi drugi oblici reagovanja bili neuspješni“ (Singer, 1994). Ovakvo stanovište stvara prostor da se 30-50% zatvorskih kazni može zamjeniti adekvatnim alternativnim sankcijama. Na ovaj način mogu se smanjiti neke od negativnih posljedica izvršenja kazne zatvora (prizonizacija, kriminalna infekcija, stigmatizacija,...), a smanjenje zatvorske populacije stvorilo bi prostor za efikasnije rješavanje pitanja vezanih za prevaspitni tretman osuđenika, njihovu resocijalizaciju, postpenalni prihvata, kao i pokazala ekonomsku isplativost u svojoj primjeni, jer svaki dan izdržavanja kazne sa osuđeno lice naše društvo košta stotinu konvertabilnih maraka

U psihološkom pogledu kazna zatvora ima višestruki negativni uticaj na osuđenika zbog mnogobrojnih neugodnosti i ograničenja koje su svojstvene zatvorskom okruženju. „Ograničenje životnih aktivnosti, skučen prostor boravka, ograničenje slobode kretanja se doživljava kao poniženje i degradacija, te ugrožavanje sopstvenog „ja“ tih lica. To ima za posledicu gubitak samopouzdanja, te dovođenja do emocionalne napetosti koju mnoga od tih lica ne mogu da savladaju. Režim koji do sitnica reguliše svaki trenutak osuđenikovog života dovodi do stvaranja nesnosne monotonije, koja opet izaziva

sklonost fantazijama, nereálnim događajima, kao odbrambenom mehanizmu takvih lica. Takođe, dolazi i do stvaranja ravnodušnosti i otupljivanja intelektualne sfere ličnosti. Osuđenima naročito teško pada prekid veza sa spoljnjim svijetom, pre svega porodičnih, zatim rodbinskih i prijateljskih. Kod jednih dovodi prvo do teškog šoka, a zatim do emocionalne atrofije, tačnije neke vrste okamenjenosti“ (Cvjetičanim, 2014:2). Kod drugih opet, zbog gubitka vjere u budućnost i moralne snage, izaziva strah od života na slobodi koji se više ne želi – prizonizam ili institucionalizacija. Takođe, izražena kriminogena infekcija i nasilje između osuđenika dodatno otežavaju izdržavanje zatvorske kazne i indikuju brojne neželjene posljedice u vidu neuroza i psihoza. Novija istraživanja su pokazala da zatvorska izolacija dovodi do teških depresivnih stanja, inhibirajuće tjeskobe, povlačenja u sebe i sl. (Radoman, 2003).

U društvenom pogledu negativan uticaj kazne zatvora se ogleda kroz probleme sa kojima se susreće prvenstveno porodica osuđenog lica. Predrasude i osude rodbine i prijatelja, kao samog okruženja u kojoj porodica ima prebivalište dodatno otežavaju normalizaciju odnosa u porodici nakon počinjenog krivičnog djela. Podaci govore da se brakovi bez djece osuđenih lica razvedu u 70% slučajeva. Takođe, izaziva emocionalne probleme kod djece, koji su posljedica odnosa sredine prema osuđenom licu i članovima njegove porodice. Još od samoga nastanka kazne zatvora u javnom mnjenju, tj. u jednom značajnom dijelu javnog mnjenja, se formirao stav da je lišenje slobode samo po sebi nečasno i da je sam dodir sa zatvorom etiketa koji nanosi ljagu za cijeli život. Time se ne samo otežava povratak osuđenih lica u društvo, nego se prenosi i na članove njihovih porodica. Apsurd je to što se nečasnim ne smatra samo krivično djelo, nego upravo izdržavanje kazne zatvora. U takvim okolnostima često izostaje podrška porodice osuđenom u toku izdržavanja kazne zatvora, a koja je u mnogim slučajevima odlučujući faktor u sprovođenju njegove resocijalizacije (Ignjatović, 2008).

Takođe, spomenuta kriminalna infekcija je dodatna problem u toku izdržavanja zatvorske kazne jer se osuđena lica radi svoje bezbjednosti, ali i želje za dokazivanjem u zatvorskoj zajednici priključuju neformalnim zatvorskim grupama odbacujući sve ono što normativni sistem pokušava kod njega promijeniti, prije svega kriminogene stavove, poglede na svijet, usvajanje određenih društvenih vrijednosti, formiranje pozitivnih životnih ciljeva kroz izgrađivanje određenih vještina i tehnika i sl. (Macanović, Nadarević, 2014).

Uslovi u kojima osuđena lica borave u zavodima, te karakteristike zavodske populacije su neki od ključnih i odlučujućih faktora koji dovode do pobuna i smrti zatvorenika. Često u medijima imamo priliku da čujemo da se u nekim zatvorima dogodila pobuna zatvorenika upravo zbog loših uslova unutar penalnih ustanova, ali i zbog diskriminacije i fizičkog maltretiranja istih (Radovanović, 1992). Često je narušen balans između formalnog i neformalnog zatvorskog sistema okidač nemira i pobuna u zatvorima. Pobune zatvorenika se vrlo teško mogu sakriti, jer navala nasilja, te odlučnost koju vrlo često pokazuju zatvorenici privlači pažnju javnosti. Iako pobunjenici ističu da na ovaj način žele samo da skrenu pažnju javnosti na neke probleme sa kojima se susreću u ustanovama, na svoj položaj i uslove života u ustanovama, u tome uglavnom ne uspjevaju, jer se javnost zadovoljava samo osudom nasilja ne želeći ni da sasluša razloge pobune. „Jedna od najtežih zavodskih pobuna se desila 1971. godine u Njujorku, u kojoj je poginulo 43 ljudi, od kojih je 32 zatvorenika i 11 zaposlenih radnika ustanove. Federalna komisija koja je vodila istragu povodom ovog slučaja, je izjavila da je to bio najkrvaviji bilans sukoba među Amerikancima poslije građanskog rata“ (Ignjatović, 2008:235). Međutim, sve češća pojava u zatvorima jesu sukobi neformalnih grupa, fizički napadi između samih osuđenika koji se često završavaju sa teškim fizičkim povredama.

Veoma važno zbog dešavanja koja su se dešavala na prostoru BiH u posljednje dvije decenije, kao i zbog činjenice da je kriminal u ekspanziji, te jedne anomalije društva koja se ogleda u krizi sistema vrijednosti kod mnogih građana i dezorijentaciji samog društva i njegovih institucija raditi na podizanju svijesti ljudi i edukaciji istih putem medija i okruglih stolova o značaju alternativnih sankcija i drugačijem vidu kažnjavanja od tradicionalnog vida kažnjavanja počilaca krivičnih djela.

Zaključak:

Kao posljedica povećanog interesovanja demokratskih društava za zaštitu prava i sloboda čovjeka, krajem prošlog vijeka, javljaju se pojačana nastojanja da se kazna zatvora zamjeni adekvatnijim sankcijama. Najači uticaji dolaze iz angloameričkog pravnog sistema u kome su u velikoj mjeri iskorišćene prednosti fleksibilnog sistema krivičnih sankcija koji „vakum“ između kazne zatvora, sa jedne, i probacije, sa druge strane, popunjava nizom tzv. „srednjih“ ili intermedijarnih sankcija, kao što su: novčana kazna, pojačan zaštitni nadzor, elektronski nadzor, rad u javnom interesu, kućni pritvor, obaveza naknade štete i drugo. Svrha ovih sankcija jeste da obezbijede adekvatnu društvenu reakciju na kriminalitet, omoguće bolju individualizaciju i pruže mogućnost nalaženja „kompromisa“ između kazne zatvora i probacije, gde su uslovi nadzora još uvijek strogi, ali su mjere blaže od zatvorskih. Iako svako društvo teži socijalnoj koheziji često se dešava da nasilje i kriminal narušavaju tu skladnost i potrebu da živimo u uređenom društvu sa jasnim pravilima koju svi treba da poštujemo. Svrha svake izrečene sankcije ili kazne jeste resocijalizacija, te upravo taj složeni proces treba unaprijediti kako bi i njen rezultat bio efasniji i uspješniji u pogledu reintegracije prestupnika u društvenu sredinu.

Literatura:

- Ancel, M. (1988). Karakteristična obilježja modern politike suzbijanja kriminaliteta. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 1960*, br.1 str. 5-14.
- Cvjetičanin, N. (2014). Kućni zatvor i alternativno kažnjavanje. Na sajtu: <http://www.cvjeticaninlegal.com/> Očitano: 20.03.2024.
- Ignjatović, Đ. (2008). Kriminologija. Beograd: Pravni fakultet, Centar za publikacije
- Marković, I. (2004). Kritički osvrt na regulative novih krivičnopravnih mjera. *Pravni savjetnik*. Sarajevo. br.7-8, str. 20-30.
- Novoselac, P. (1989). Sistem sankcija, alternative kazni zatvora i ljudska prava, U knjizi: *Prava čovjeka i savremena kretanja u kriminalnoj politici*. (87 - 98). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Prohić, I. (1977). Neki aspekti povrata. *Penologija*. god. 5, br. 2, str. 3 - 24. Beograd: Savez udruženja za penologiju Jugoslavije.
- Radoman, M. (2003). *Penologija i sistem izvršenja krivičnih sankcija*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Radovanović, D. (1992). *Čovek i zatvor: Studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Beograd: Prometej.
- Singer, M. (1994). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Vranj. V. (2009). *Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u BiH*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Vasiljević-Prodanović, D. (2011). *Teorije kažnjavanja i njihove penološke aplikacije*. Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 10, br. 3. str. 509-525.
- Milutinović, M. (1977). *Penologija*. Beograd: Savremena administracija.
- Macanović, N. (2011). *Resocijalizacija osuđenih lica*. Banja Luka: Besjeda.
- Macanović, N., Ljeljak, H., Selak., G. (2016). *Kontrolisana sloboda – probacija kazna postindustrijskog društva*. EDC: Banja Luka.
- Macanović, N., Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija*. Banja Luka: Evropski defnologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
- Maljković, M. (2011). *Alternative kazni zatvora*. *Socijalna misao* 2/2011. str.9 - 22.

RESPONSE TO VIOLENCE AND CRIME IN POSTMODERN SOCIETY

Nadežda Gudelj

*Docent, Doctor of legal sciences
Ministry of Internal Affairs
Republic of Serbia
nadag958@yahoo.com*

Milanko Aladžić

*Docent, Doctor of Legal Sciences
European University Brčko
Bosnia and Herzegovina
aladzicmilanko@gmail.com*

Abstract: *Violence is expanding in all spheres, but with the development of society it also acquires new characteristics that indicate a disturbed system of values in postmodern society. In postmodern society, penal policy is oriented towards pragmatic goals of social control, which includes risk management with as few costs as possible. Violence and crime are phenomena that are most common in symbiosis. The Criminal Code has precisely defined guidelines and sanctions for all those who violate legal norms in society. However, sometimes these legal reactions to violence and crime in the opinion of the public are mild and do not have an adequate impact when it comes to the resocialization of criminals and convicted persons, which is often reflected in their inadequate reintegration into society and recidivism.*

Key words: *violence, crime, postmodern society, criminal law, resocialization.*